

Pélerin Lezing Medische Geschiedenis

Dinsdag 14 oktober 2014

De polsleer in de Grieks-Romeinse oudheid en de erfenis daarvan in de zeventiende eeuw.

The obvious to posterity is far from obvious to the present. CRS Harris, 1973

Hans L. Haak

Bij de “pols” denken artsen vanzelfsprekend aan de pulserende polsslagader, die zij na enige oefening hebben leren beoordelen. De systole voelen ze als een tik tegen de palperende vinger en de diastole is de rust tussen twee systolen.

Ik zal laten zien dat in de Griekse oudheid daar heel anders over werd gedacht. Ook het verband tussen de “pols” en de bewegingen van het hart werd anders geïnterpreteerd. Een verklaring is wellicht dat bij postmortale ontleding de arteriën, in tegenstelling tot de aderen, geen bloed bevatten en dat werd aangenomen dat dit tijdens het leven ook zo is.

Rufus Ephesius (1e-2e eeuw n.C.) vond bij vivisectie dat de arteriën passief uitzetten (diastolê) tijdens de samentrekking (sustolê) van het hart. Dit was reeds enkele eeuwen daarvoor beschreven door Erasistratus (Alexandrië, ca 280 v.C.).

Een kleine eeuw na Rufus meende Galenus daarentegen dat hart en arteriën synchroon en actief uitzetten en samentrekken, overeenkomend met de gedachten van Herophilus (eveneens te Alexandrië, ca 300 v.C.). Dit had mede te maken met Galenus' gecompliceerde theorieën over de stromen van bloed, ingeboren warmte en pneuma.

Galenus' theorie bleef tot het einde van de 15e eeuw praktisch onweersproken, o.a. omdat men vooral de beschikking had over Byzantijnse en vertaalde Arabische samenvattingen, die zijn autoriteit bevestigden. Na de val van het Byzantijnse rijk (1453) en de ontwikkeling van de boekdrukkunst (ca 1455) kreeg men meer originele geschriften van Galenus onder ogen en rezen er twijfels. Uiteindelijk heeft Harvey in de 17e eeuw het ons vertrouwde verband tussen de samentrekking van het hart, de pulserende bloedstroom en de voelbare “pols” duidelijk gemaakt, onder meer door herhaling van het experiment van Galenus.

Het doel van deze lezing is de aandacht te vestigen op de verschuiving in de terminologie en de daaraan gekoppelde begrippen, waardoor het lezen van antieke medische geschriften zeer verwarrend kan zijn. De “pols” van Galenus is niet de “pols” van Harvey.